Masarykův rodinný život

Jan Herben

5. vydání

Fr. Borový, Praha

Masarykův rodinný život

JAN HERBEN

Masarykův rodinný život

Jan Herben

5. vydání

Fr. Borový 1936

Domácnost - ano, buď posvěcena a svatá,
ale k tomu je především třeba,
aby žena nebyla domáckým otrokem!

T. G. MASARYK

Je mnoho lidí, kteří by rádi slyšeli něco o soukromém rodinném životě presidenta Masaryka.

Řeknu napřed, že soukromý a rodinný život Masarykův byl poněkud jiný, nežli bývá v našich inteligentních českých rodinách. Říkává se u nás, že žena je kněžkou domácnosti. To znamená asi tolik, že muž pracuje za dne v úřadě nebo v obchodě, kdežto o děti a domácnost se stará žena; že večer muž odchází do kavárny nebo do hostince, aby po denní práci okřál i poveselil se ve společnosti, bavě se s přáteli, čta noviny, nebo hraje v karty, kdežto kněžka v domácnosti uspává děti, připravuje jejich ranní vstávání do školy a zbývá-li jí přece nějaká volná chvíle, něco si přečte, něco plete, zašívá a baví se jinou ruční prací.

Tak u Masaryků nebývalo. Byla nejen kněžka, nýbrž i kněz domácnosti. Žena, bylo přesvědčení paní Masarykové, jež přejal i Masaryk, žena nežije jen pro muže a muž nežije jen pro ženu. Oba mají

hledat zákony boží a je uskutečňovat. Jeden takový zákon byla rodina.

Je třeba znáti poněkud život paní Charlotty Masarykové a vědět, jak se Masaryk a Charlotta Garriguová seznámili a zasnoubili, aby bylo dobře rozuměno co chci dále vyprávět. Roku 1877 studoval Tomáš Masaryk v Lipsku a lipský rok je v životě Masarykově velmi významný. Byl to rok vědy a lásky. V lipských vrstvách vědeckých se značně rozšířil rozhled Masarykův, soudíme-li jen podle jmen osob, s nimiž se stýkal. V Lipsku se Masaryk zamiloval. Bydlil se svým svěřencem v pensionátě, v němž se seznámil se slečnou Charlottou Garriguovou z Brooklina. Ona tam přijela navštívit majitelku pensionátu a jejich dcery, u nichž žila před tím, když po dva roky studovala na lipské konservatoři hudby. Než se slečna Charlotta vrátila do Ameriky, Tomáš Masaryk se s ní zasnoubil. Láska mezi nimi se vyvinula, když čtli spolu napřed Byrona a potom Milla o *Poddanství žen* a Buckleovy *Dějiny civilisace v Anglii,* Masaryk chtěl se na docenta původně habilitovat v Lipsku, ale překazila to nemoc, jež ho v Lipsku stihla.

Zde bude na místě přerušit trochu děj vypravování a nechat promluvit Masaryka samého; o poměru jeho k ženám, když mu bylo dvacetsedm let, i o jeho lásce ke slečně Charlottě Garriguové. Vypsal vše v málo známých listech slečně Zdence Šemberové z Lipska:

Z Lipska dne 29. VI. 1877: „Chci tu naznačiti poměry mé k jednotlivým dámám, které znám.

Nejdéle znám sestry Herbertovy: měly mne rády jako přítele bratrova; nyní, tuším, ba vím, starší jinou láskou na mne vzpomíná; jest totiž velmi snadno pomysliti, že přítel nejlepší potom zatouží svazek tužeji upevniti tím, že si vezme sestru přítelovu za ženu; já na to myslel, pokud jsem mladší byl, asi před třemi lety a dal si všemožnou práci sestru jeho tak vychovati (t. j. dával jsem matce radu) aby se mně jako žena moje líbila. Nyní však nepomýšlím na to a zdá se mi, že bych Irmu nemiloval tak, jak bych si přál milovati ženu svou a proto jsem dal, seznav se, myšlénce té vyhost, arciť

se mi někdy namane, neopanuje však celé myšlení mé.

Druhá dáma, kterou jsem seznal, — vidíte, že se beru cestou historickou — jste Vy, slečno Zdenko: není mi snadno říci Vám všecky mé o Vás myšlénky; ale tolik víte, že jsem vždy chtěl býti a chci býti oddaným Vaším přítelem. Jenže jste Vy — ‚však ten čas minul' — zvláštní nedůvěřivostí puzena, poměr náš častěji zviklala. Seznav poměry Vaše — tuším, že je znám dobře, chtěl jsem na Vás tak působiti, byste se šťastnými staly chtěl jsem Vás naučiti život jasněji a bez předpojatosti posuzovati a z věcí, jakými vždy jsou a býti musí, největší užitek těžiti. Posud se mi, přiznávám se, nepodařilo úkol ten, snad se však předce zdaří.

Sl. Hedvig Goering, ona nebohá, jest mi velmi milá pro bratra svého a vůbec; taktéž pí Goeringová. Tyto dámy však na mě nepůsobily mocněji, kdežto jsem ve styku s Vámi a rodinou Herbertovou mnohému se naučil a mnoho špatného odložil: hlavitě to jsem vyzískal, že jsem se naučil na blaho jiných bez zisku osobního pomýšleti a miním, že karakter můj tím nemálo se zlepšil, byv dříve velmi bujný, nekrotký a vzpurný.

V nejnovější době seznal jsem, psal jsem Vám o tom, Amerikánku Miss Charlotte Garrigue. Jak

věci nyní stojí, tož vidím, že zvláštní karakter její na mě mocněji, než sem si ze začátku myslil, působí; nevšední jasnost myšlenek, prostota mravů, jemnost chování se ve společnosti a praktičnost v každém oboru; k tomu mocný zápal pro umění a vědu a mohutný cit pro dobro a krásno zdají se mi býti požadavky ženy, kterou každý milovati musí. Já věru pomyslil na to, že bych ji dovedl milovati; nedal jsem si však aniž dám nejmenší práce city nějaké v ni vylouditi, jelikož jsem nikdy radost neměl ve hře s city.

Vidíte, že jsem celou duši svoji před Vámi odhalil, že až na dno viděti můžete: snadno si domyslíte, jakými city a myšlenkami zvlnován jsem občas a že není snadným úkolem v směsici takové vždy jasně viděti a pravé dobro vynajíti. Co se stane, nevím; doufám však, že se brzy vymohu k světlu že nebudu pak ve tmě hledati, co pod slůvkem se třpytí: nyní — píšu 29. VI. 1877 — posud stojím na svém, že život svůj bez rodinného žití skončím, věnovav se z úplně rodičům, bratrovi a vědě: přátelství má osladiti trpké žití takové příčící se nejen přírodě nýbrž i mým theoretickým náhledům o rodině, jakožto jediného zřídla společenské hodnoty a blaha.

Málo kdy jsem tak určitě a jasně pronesl přáte-

lům svým mínění mé; s prof. Brentanem jsem asi dvakráte o věci mluvil — filosoficky. Všetečka považuje věc jen lidsky jako oddaný druh a ten arci radí jen k ženění, dělaje semo tamo nedobré vtipy. Matka moje si přeje nade všecko, bych se brzy oženil pravíc, že jak mne zná jen v rodině své vlastní pravé štěstí najíti mohu. Atd."

Z Lipska 27. VII. 1877: „Tehdy jste si, slečno Zdenko, zajisté nepomyslila pravou příčinu mého mlčení delší dobu již trvajícího; povídka je krátká: V úterý jsme my všichni domácí ustrojili vycházku, vlastně vyjížďku po vodě do blízkých Konovic. Bylo nás sedm, tři dámy a čtyři páni. Tam to šlo dobře a nazpět taky. Asi o $9^1/_4$ več. už za tmy chtěli jsme přistáti k břehu, bychom povečeřeli věci, které jsme si vzali z domu. Já, dcera (Hadwig ode mne zvaná) a syn paní Goeringové byli jsme již na břehu, ostatní ještě v člunku; pí Goeringová měla vylézti. Představte si dámu asi 55 letou, silnou a proto neohebnou a těžkou. Noha zklouzla jelikož člun od břehu se odrazil a ona upadla do vody. Představíte si stav naší společnosti; já se nerozmýšlel a skočil do vody: po 2 minutovém zápasu v hluboké vodě jsem ji ještě živou vytáhnul — nyní jsme oba nemocni.

Takovou práci jsem nikdy nezažil a nikdy jsem ještě smrti tak v tvář nehleděl jako tady: jelikož jsem půdy neměl, břeh docela kolmý jest, paní však velmi těžká a k tomu však v šatech a v šátku, já taktéž docela ošacen zápasil jsem ze všech sil než jsem ji k břehu dostal: okamžik již byli jsme pod vodou oba jako ztraceni a tedy rozloučil jsem se se světem — jako střela projely mne vzpomínky na všecko, na drahé mě osoby —, neočekávanou silou jsem se k žití vymanul z objetí chladné paní vodní.

Za několik minut jsme se poněkud zotavili a jeli zpět; zatím se ztrhla veliká bouře, než se však liják zpustil byli jsme v městě a ve voze.

Já, pokud jsem ze strachu před bouří, vesloval, byl jsem při sobě, ve voze mne však pamět a vědomí opustilo a teprův ve středu ráno jsem byl úplně vzkříšen: po nemoci jsa působilo namahání tělesné a rozčílení duševní tak smutně na mě. Poznáte z psaní, že nejsem docela v pořádku (ležím arciť). Jsem však z nebezpečí dle ujištění doktora.

Pomyslete si, že mne všichni, kdo rodinu a mne znají, celují, považujíce mne za zachovatele života. Mám vskutku podivný život. Miss Garrigue, o které jsem Vám psal, odjela dnes, byla taktéž na vodě . . .“

Z Lipska 12. srpna 1877: „. . . Přemýšlel jsem

delší dobu, mám-li s Vámi sdělit to, co se mnou se v dnech těchto událo: rád bych Vám všecko řekl, proč dnes skoro zimničně nemocen jsem, avšak tajemství ta týkají se neznámé Vám posud osoby, kteráž mne neopravnila věci ty, ač velezajímavé někomu, byť i nejlepším přátelům mým sděliti. Hlavní však výsledek budiž Vám odhalen dříve, než se jiným dostane: od 6.—10. t. m. byli jsme Miss Garrigue a já v strašném rozčílení, jemuž zasnoubení naše jen poněkud konec učinilo.

Posud neví rodičové její ničeho, dozví se teprv později: mohou rodičové proti mysli a srdci dvou lidí příčetných se opříti? Vy zajisté budete, až ji seznáte, Charlie milovati — prosím Vás, zůstaňte mě a jí přítelkyní! Ví o Vás ctí Vás neméně jako já — kéž byste ji již znaly — je dobrá a hodná, lásky Vaší v plné míře hodná — zlíte nám. (Vizte, že ne? Prosím, rcete mi!)

Já nevěděl, že se věc tak rozluští, ač jsem si to přál; nyní jest čas můj krátký Charlie věnovati a proto hned nyní do Vys. Mýta zavítati nemohu, ač bych rád. Nebude-li Vám nemilo, chci s Vámi budoucně sděliti vše, co rozum můj pro budoucnost vymyslil — sen trval krátce, doba krutého, mě však vítaného boje nadešla: zvítězím?"

Po školním roce v Lipsku se vrátil dr. Tomáš Masaryk do Vídně jako snoubenec slečny Garriguové a připravoval si habilitační spis pro vídeňskou universitu. Leč všechny vědecké práce byly náhle přerušeny. Jednoho dne dostal totiž Masaryk dopis z Brooklinu, že nevěsta jeho utrpěla těžký úraz pádem s vozu. Masaryk proto chvátal do Spojených Států, plavil se po staré a nespolehlivé lodi, zažil na moři strašlivou bouři, v níž lodi hrozila zkáza. Již se zalily kabiny vodou a cestující se hrozili smrti. Zatím však se ukázalo, že praskla nádrž na pitnou vodu a loď přistala šťastně na druhém břehu Atlantického oceánu.

Slečna Charlotta Garriguová se zatím pozdravila. Svatba byla dne 15. března roku 1878. Masaryk zdržel se tehdy v Americe jen čtrnáct dní a to většinou v rodině tchánově. Na zpáteční cestě zastavili se mladí manželé v Lipsku, aby navštívili staré přátele a místa, na nichž vznikla jejich láska.

Sňatek Masarykův s Američankou se brzy rozhlásil po Vídni. Masaryka vyhledali dva ředitelé různých bank, aby mu nabídli své služby, neboť tehdy se předpokládalo, že každá Američanka je bohatá. Je pravda, otec paní Masarykové byl ředitelem velké pojišťovny, ale dcera nebyla „dolarová princezna". Pověst o Masarykově bohatství udržovala se později i v Praze; ještě roku 1886 český místodržitel Kraus referoval do Vídně, že „Masaryk se v Anglii bohatě oženil". V Kloboukách, kam jezdili mladí manželé na prázdniny, potkal Masaryka o prázdninách roku 1878 sedlák Koráb, ošíval se a že by jako o něco prosil. Copak? On ještě prý nikdy neviděl černošku a byl by teda rád, kdyby mu pan doktor Masaryk svou manželku ukázal.

Mladí manželé po návratu z Ameriky se usadili ve Vídni ve třetím okrese, najali si pokoj s předsíňkou, Masaryk se připravoval na docenturu a paní obstarávala nevelkou domácnost; měli jen plynový vařič. Od toho dne však, co mladá paní přijela s mužem do Evropy, byla spolupracovnicí svého muže. Tomuto duševnímu spojení dal Tomáš výraz tím, že ke svému jménu připojil rodné jméno své ženy a psal se Tomáš Garrigue Masaryk, známé T. G. M. Myslilo se někdy, že tak bývá v Americe

zvykem. Paní Masaryková mně jednou vysvětlila, že nikoliv, že to byla osobní věc Masarykova.

S mužem svým paní Charlie snášela dobré i zlé, což jsme nejlépe poznali, když Masaryk přišel roku 1882 na podzim na pražskou universitu. Ale již ve Vídni zajímala se stejně jako muž její o Čechy vídeňské, o poměr Vídně k nám Čechům, o studenty české ve Vídni. Když se přistěhovali do Prahy, paní Masaryková uměla již obratně česky. Učila se od muže, učila se od rodiny jeho, když bývala o prázdninách u rodičů mužových v Kloboukách, nebo v Hustopečích na Moravě, učila se ve styku s přáteli mužovými. Stala se z ní prostě Češka. Nejen, že o sobě říkala „já jsem Češka", celý život svůj skutečně upravovala po česku, podle ducha i poměrů českých. Významné je, že za celý život svůj jen jednou opustila svou novou vlast. Jako by připomínala starozákonní moabskou Ruth, jež pravila matce svého muže: „Kamkoli se obrátíš, půjdu a kdekoli bydliti budeš, i já bydliti budu, neboť lid Tvůj — lid můj a Bůh Tvůj — Bůh můj. Kdekoli ty umřeš, umru a tu pochována budu".

Toto české vlastenectví paní Masarykové musí být na prvním místě připomínáno v národě, kdykoliv bude o ní řeč. Nebyl to pak jenom jazyk, byl

to duch národa, jejž přijala. Poznala dějiny národa českého a splynula s jeho minulostí. Přítomnost prožívala, o budoucnosti měla stejné ideály pro jeho povznesení, svobodu a samostatnost, jako všichni my Čechové. Památné zůstane v životě Masarykově, když roku 1899 dohnán byl zuřivostí nepřátel, aby myslil na vystěhování z Čech — bylo to za Hilsneriády — že to byla paní Masaryková, která se úmyslu tomu vzepřela a zmařila jej. Bylať přesvědčena, že Masaryk má poslání v národě, a hluboce věřila, že je k němu povolán. A proto stála na tom: „Ty nesmíš!“

Vzpřimovala svého muže snad častěji, když se vzdával naděje ve zdar svého působení, ale nejen slovy, nýbrž pomocnou prací a zasahováním do všeho, k čemu cítila sílu a schopnost. Začali spolu čísti v Lipsku Milla a Bucklea a tak pokračovali celý život v čilé součinnosti. Paní Masaryková byla účastna všech myšlenek i podniků svého muže a stopy jejího ducha jsou patrné na všem, co Masaryk psal, a ve všech plánech, o něž usiloval. Paní Masaryková bylo všecko jiné, než salonní dáma nebo hedvábná kuchařka ve své domácnosti. Nepoznal jsem žádné jiné paní ve svém životě, aby tak jako paní Masaryková byla schopna obírati se abstrakt-

ními pojmy, abstraktním usuzováním, abstraktními spisy vědeckými i náboženskými. Zdá se, že živý oheň náboženský udržovala v muži svém ona. Ona to byla, jež pobízela muže svého k Tolstému.

Zaznamenal jsem si o tom jednu rozmluvu s paní Masarykovou, když jsem ji navštívil dne 10. dubna, v úterý, roku 1888, abych jí zvěstoval, co zase akademický senát universitní chystá proti Masarykovi. Profesor Durdík ovšem udal Masaryka senátu, že Masaryk ohlásil před svou cestou na Rus pětihodinové čtení, ale jen za tři zlaté. Udělal to proto, že si nechtěl dát od studentů platit za tu dobu, kterou bude v Rusku, a kterou tedy nebude přednášet. Dali jsme se s paní Masarykovou do hovoru o románě *Zlatem a mlatem* *). Jí se líbí, zvláště však upozornila mne na scénu, kde zdraví a silní kozáci dohlížejí na dělníky sedřené a nemocné.

„To je tak v celé Evropě, že silné, zdravé lidi berou na vojnu a mrzáky ponechávají doma, aby pracovali na ně a zakládali rodinu," řekla.

Potom mi vypravovala o Masarykově cestě do

*) A. Michajlov (vlastním jménem Alexandr Konstantinovič Šeller): *I molotom i zolotom.*

Ruska. Účel byl studijní. Ale ona jako Olga z *Oblomova* řekla prý mu: Největší dar, jaký mi přinésti můžeš, bude, abys poznal Lva Nikolajeviče Tolstého. To profesor Masaryk splnil a zajel za Tolstým do Jasné Poljany. Letos (1888) chtěl Masaryk zahájit s Ruskem styky tak říkajíc úřední, chtěl, aby se na to hledělo jako na věc obvyklou a obyčejnou, jede-li český universitní profesor do Ruska. Ale sbor filosofické fakulty to nepochopil. Odepřel Masarykovi peníze a dovolenou mu udělil nedostatečnou. Pojede tedy znovu snad až příští rok. — Masaryk po návštěvě v Jasné Poljaně žil prý s Tolstým asi čtrnáct dní v Moskvě. Tolstoj miluje společnost nízkých lidí, rád se zabývá izvoščíky a řemeslníky. Sbírá apoštoly svého učení. Na statku v Jasné Poljaně žije statkář, který opustil svůj grunt a stal se učedníkem Tolstého. Žije jako mužik. Moskevský izvoščík psal Tolstému, že zanechal pití a obrátil ke střídmosti také jednoho krejčího. To paní Masaryková vypravuje s netajeným obdivem.

Mne však překvapilo, co nám Masaryk vypravoval a jen úryvkovitě naznačoval v kroužku rukopisných Maffiánů, když se vrátil od Tolstého po prvé. S jakýmsi stydlivým úsměvem nám prozrazoval, že Tolstoj uznává špínu „která speciálně mně je tak

odporná", dodal k tomu. Tolstoj i špínu počítal k tak zvanému oproštění.

„On tvrdil, že křesťanství je a musí býti všivavé. Já jsem se proti tomu dovolával anglického pořekadla Čistota je božská."

Než pobyt u Tolstého nezůstal na Masaryka bez vlivu. Bylo to v létě 1888 když se Masaryk vrátil z druhé návštěvy u Tolstého, a já se s ním setkal v kavárně *U arcivévody Štěpána* na Václavském náměstí. Byl jsem překvapen změnou jeho zevnějšku. Oprostil se v šatstvu, ač i nový oblek mu neobyčejně svědčil. Že se stal po této návštěvě trvale abstinentem a dočasně vegetariánem je známo.

Když se scházeli mladší kolegové Masarykovi nebo posluchači jeho na čajové rozhovory v bytě Masarykově, paní Masaryková se jich zúčastnila horlivě. Zároveň tak poznávala lidi i věci české. Vypravuje se o Thákurově otci, když stanul zamyšlen jednou při koupání, že všechny lodi v přístavu zastavily plavbu, aby myslitele nerušily. Něco podobného dělávala i paní Masaryková. Když se stalo, že Masaryk na společné procházce se zamyslil a ona to zpozorovala, šla tiše za ním, aby ho nevyrušovala. Vídali je tak lidé o prázdninách a vypravovali si o tom s podivením.

Manželství Masarykových bylo šťastné a nerušené ani vnějšími ani vnitřními poruchami. Podle mé dlouholeté zkušenosti mají mužové o ženách a ženské otázce vůbec takové mínění, jakou mají ženu, Masaryk je mi jedním z nejsilnějších dokladů. U Masaryků nebylo slýchat ani vtipy na manželství, zejména takové z humoristických listů; ani paní Ma-

saryková, ani profesor Masaryk nic podobného nestrpěli. Neboť jejich manželství bylo vysoká věc přímo posvátná. Důvěrnost tohoto manželství byla zahalena pro cizí oči. Těch případů, kde se profesor Masaryk dotkl svého rodinného života, znám velice málo. Ale když se roku 1893 vzdával mandátu na říšskou radu, připomínal, že ho žena a děti potřebují v Praze, že žena je jaksi osamocena. A když se roku 1910 blížila Masarykova šedesátka, byl jsem u něho pro některá životopisná data a tenkrát mi řekl:

„Já sám nejvíc jsem povinen své ženě. Není věci teoretické a praktické, aby nebyla mojí spolupracovnicí."

Tehdy si také vzpomněl, že ještě z Vídně poslal do *Světozora* článek o ženské otázce — byl to první jeho článek na toto téma — ale Josef Jireček mu jej vrátil.

Tak něžný a bohatý byl rodinný život Masarykův ve Vídni i v Praze. Dokud byli ve Vídni, narodily se jim dvě děti: Alice v květnu 1879 a Herbert v květnu 1880, později v Praze Jan (1886) a Olga (1891). Děvčátko Hanička jako nemluvně zemřelo, Herbert (povoláním malíř) zemřel za války v Praze roku 1915.

V Praze od podzimu roku 1882 se začal nový život paní Masarykové. Bydlili nejprve v Karlově ulici na Smíchově s vyhlídkou do Kinského zahrady, potom na Královských Vinohradech ve Vlčkově vile *Osvětě*. Hmotně dařilo se rodině lépe než ve Vídni, k čemuž přispělo roku 1884 i neočekávané dědictví po studentu Fleschovi z Brna. Leč peníze nikdy neměly ceny v očích ideální paní. Nový život její, to byl ten život mezi Čechy, v české zemi a v českém hlavním městě. Paní Masaryková, cítíc se pojednou členem českého národa, vymezila sobě také práci v tomto národě. Ponořila se do českého písemnictví, aby co nejživěji pochopila ducha národa, jeho sklony a tužby. Četla některé z buditelů, četla Havlíčka a Němcovou a přečtla snad všechnu moderní literaturu naši románovou. Z básníků milovala Nerudu a Machara nejvíce, ačkoliv znala i Máchu i Vrchlického a Čecha i Bezruče a Klášterského. Pozornosti její neušel ani takový sešitek sociálních veršů vyda-

ných v Plzni Karlem Jonášem pod pseudonymem. Pro poesii českou měla jemný smysl a po prvním přečtení rozeznala zcela správně kdo básník je a kdo není. Když jsem na příklad otiskl první básně Petra Bezruče v *Čase*, uvítala mne slovy:

„Tak máme nového básníka!"

Zejména ovšem důkladně znala naši tak zvanou ženskou literaturu. Její názory o ženské otázce měly vliv na názory muže jejího. Byla pro součinnost žen s muži, feminismus v úzkém smyslu byl jí proti mysli. Ona spolupřekládala do češtiny Milův spis *Poddanství žen*, jenž vyšel v Sokolově vzdělávací knihovně.

Je třeba znovu a znovu zdůrazňovati, že manželství bylo paní Masarykové svazkem posvátným. Neprůhledný závoj nad manželstvím byl vždy zatažen. Manželé dotýkali se jeden druhého jen růžovými lístky.

„Na mě kdyby tatínek křikl," řekla mi jednou paní Masaryková, „tak bych od něho odešla".

Na manželství dívala se jako na cosi posvátného, takže když se jednou v *Čase* objevil inserát s nabídkou sňatku, rozhořčila se na nás, protože podobné inseráty pokládala za nemravné. Ihned jsme museli inserát zastavit. Jaký vliv v tom vykonávala na Ma-

saryka, ukazuje dopis Masarykův, který jsem od něho dostal dne 15. února 1900:

„Prosím Vás, pane dr. Herbene, ať už v *Čase* není nabídka k sňatku: zase je! Ani nevíte, jak lidé nejlepší jsou pobouřeni. Právě jsem přišel od Vás a našeho hovoru domů. Byl tu pan Urbánek, slečna Seydlerová a jiní, všichni o tom ve svých kruzích slyšeli již stokrát věcí mnoho. Nechci Vám vyhrožovat, ale docela doopravdy — to mne z *Času* vyžene a nadobro! Masaryk.“

Vedle literatury staly se u Masaryků zálibou jaksi rodinnou malířství a sochařství české, když syn Herbert věnoval se malířství. Hanuš Schwaiger byl domácím přítelem už dávno. Vlastním oborem paní Masarykové byla hudba, neboť byla v ní odbornicí. Největší pozornost a lásku věnovala Smetanovi a skoro bych se neostýchal říci, že Smetanovu hudebnímu češství.

Málo který z našich hudebníků uměl je tak vyhledávat a prociťovat jako ona. Jen hudební veřejnost naše ví asi, kolik práce věnovala paní Masaryková druhému Smetanovu kvartetu *Z mého života*. Tvrdila, že toto kvarteto není dílem pomateného ducha. Čím déle je zkoumala, čím více je přehrávala sama i probírala s profesorem Hostinským, tím rozhodněji vybízela odborníky, aby hledali klíč k domnělým poruchám. Když se dru Theurerovi podařilo vyznati se ve zmateném rukopise (jenom v rukopise jsou poruchy) a kvarteto se objevilo jako ryzí skvost

Smetanova ducha, paní Masaryková měla dostiučinění i radost nevýslovnou. Manželé Masarykovi nechyběli snad na žádné opeře Smetanově a na žádném koncertě, kde hráli Smetanu. Spisovatel Gamma na to vzpomíná: „Byl večer 1. ledna 1901 a do Národního divadla hrnuly se zástupy na Libuši. Ve vestibulu zahlédnu vysokou postavu Masarykovu... ‚Třeba začínat nový rok a nové století něčím rozumným,' pravil mi letmo svým aforistickým způsobem Masaryk."

Paní Masaryková zdá se, byla také první, která rozlišovala, co se má díti v oceňování díla Smetanova: Smetanismus a Wagnerismus. Vytýkala, že i největší oslavovatelé Smetanovi ctili především jeho wagnerovský sloh a nedovedli ukázat, jakým českým duchem Smetana tuto formu naplnil. Napsala o tom úvahu do prvního čísla nově založené *Naší doby* roku 1893, úvahu, jež vzbudila i nevoli v učené společnosti hudební. V tomto směru paní Masaryková vůbec doplňovala hudební vědomosti svého muže a rozšiřovala jeho znalosti, ačkoli Masaryk sám vždycky horlivě stopoval písemnictví a všechna odvětví umělecká a měl dar pozorovací i kriticky vybroušený také pro hudbu. Málo kdo ví, že manželé Masarykovi spolu hrávali. Dr. Ferdinand

Císař však zaznamenal, že na jeho klobouckou faru přicházeli, paní usedla k pianu a dr. Masaryk hrával na housle. V Praze měli piano své, ale s houslemi jsem v Praze Masaryka už nikdy neviděl. Všecky děti Masarykovy umějí ovládat piano a dovedou zpívat. Z hudebních skladatelů nejvýše ceněn byl Beethoven. Wagnera nemilovali. Co T. G. Masaryk vykládá ve *Světové revoluci* o hudebních mistrech, to se všechno u Masaryků prožilo. Ten Bach, ten Haydn, ten Beethoven, ten Smetana — ti se u Masaryků hráli.

Beethoven zaujal dokonce presidenta Masaryka tak, že chtěl, když skončil svou *Světovou revoluci*, psát o Beethovenovi velké dílo.

Všechny jmenované vlastnosti prýštily u paní Masarykové z neobyčejně vyvinutého samostatného charakteru, který z ní činil silnou osobnost, silnou individualitu. Paní Masaryková byla jako její muž založena nábožensky. Vyrostla v církvi unitátské, která uznává jediného Boha a žádného syna a ducha jeho. Naše české protestanství bylo jí chudé v myšlení bohosloveckém, poněkud i v mravní praksi. Na té mravní přísnosti paní Masarykové nejvíce záleželo. Uznávala, že národ náš vychováván byl půl druhého století jezovitismem, přesto bylo jí přespříliš v naší povaze té nepřímosti, oklikování, potměšilství a lhaní vůbec. V tom směru byla pravou nekompromisní dědičkou otců poutníků, kteří na lodi *Konvalince* hledali si novou vlast, aby unikli domácí polovičatosti. Přímočarost a krajní rigororismus paní Masarykové mnohé zarážely, jiné odpuzovaly, takže Masarykovi stáli nejednou v české společnosti osamoceni. Když Masaryk rozvinul své náboženské credo

(*V boji o náboženství*) roku 1904, těžce paní Masaryková nesla, že zůstal členem církve reformované a Machara zdržela od přestupu k ní, když už byl na cestě z Vídně do Kolína k faráři Čeňku Duškovi. Štítila se i jen zdání nepravdy. Když jsem já v minulém století opustil katolickou církev, paní Masaryková uvítala mne s úsměvem srdečným. Pravila:

„To jste si oddechl! Já myslím, že si člověk velice oddechne, když už nemusí věřit v panenku Marii a neomylnost svatého otce."

Byla to pravda, oddechl jsem si.

Její zásada nelhat, její krajní poctivost a snaha býti pravdivou jevila se za války tím, že nechtěla od přátel ani slyšet, co dělá T. G. Masaryk za hranicemi. Dostávala otázky od auditorů vídeňských, co ví o svém muži a odpovídala pevně: „Nic!" Aby ani těmto katanům nemusila lhát, umlčovala návštěvníky, kteří něco z ciziny věděli:

„Já nechci nic slyšet, já vím, že tatínek dělá dobře, mně stačí, řeknete-li mně, že je zdráv."

Jediný případ, kdy vyslechla vzkaz mužův, stal se na podzim roku 1916.

Náboženského původu byl nepochybně i socialismus paní Masarykové. A zrovna byl tak přímočarý jako všechny její zásady. Dojista uznávala námitky

svého muže proti marxismu, přesto však byla členkou organisovanou v sociální demokracii, protože to byla nejkrajnější naše socialistická strana. Platila měsíční příspěvek organisaci místní a na znamení souhlasu přímo demonstrativně skutkem pak projevovala své příslušenství ke straně tím, že pomáhala Karle Máchové při *Ženském listě* jejím a kolportovala jej na Malé straně. Ona nebyla realistka, byla socialistka. Cítila příliš s trpícími a odvracela se od buržoasie. Byla doba, kdy prodala skvosty a šperky rodinné a naplnila byt rodinný nábytkem z měkkého dřeva, aby výtěžek z prodeje mohla rozdat. Ještě za války četla denně *Právo lidu*, ačkoliv my jsme se od tohoto listu a Šmeralovy politiky vůbec odvraceli s ošklivostí. Tehdy řekla mé ženě, že věří ve vítězství socialismu po válce a správně předvídala, že svět po válce bude zmítán revolucí sociální. Ačkoliv tehdy byla docela bez spojení s Masarykem, myslila shodně s ním; ne-li v jednotlivostech stejně, tedy aspoň souběžně.

Jaký měla vliv na Masaryka, řekl on sám několikrát a nejvýrazněji v *Hovorech* s Karlem Čapkem: „Zevnějškem byla krásná; měla výbornou hlavu, lepší než já; charakteristické je, že milovala matematiku. Toužila celý život po přesném poznání, ale

tím v ní netrpěl cit. Byla hluboce zbožná ... Její pravdivost a nekompromisnost měly veliký výchovný vliv na mne ... Co bych o tom říkal! Bylo to tak silné spojení ..."

Jinde v soukromém dopise napsal: „Své názory o ženě ustálil jsem si živým vzorem své ženy, jakož vůbec moje žena na vývoj a uzrání všech mých názorů a charakteru měla vliv nejrozhodnější a nejlepší."

A ve *Světové revoluci* o vlivu paní Masarykové na svou práci vydal svědectví nejzávažnější: „Doma i ve Vídni mne tížil Kocourkov; ten Kocourkov pražský, ale stejně i vídeňský a rakouský vůbec. Malost nespočívá v geografii, ale v lidech, charakterech, mravech ... V tom, pravda, měl jsem zvláštní výhodu a štěstí, že se moje životní pouť křížila s životní drahou Charlotty Garriguové; bez ní bych si nebyl ujasnil smysl života a svůj politický úkol — Amerika takto vedle Francie, mně a mnou i národu pomohla k svobodě nejvydatněji ..."

Kdo jen zdaleka se stýkal s paní Masarykovou, musí říci, že to byla paní vznešená. Není názvu příhodnějšího. Vznešená a přec demokratka, vtělená mravní přísnost, přímočará rozhodnost a neúchylná energie. Proto i válku snášela hrdinsky. Ač „tatínek" s dcerou Olgou zmizeli v cizině už v prosinci roku 1914, ač syn Herbert v březnu roku 1915 zemřel na tyfus, ač dceru Alici držela persekuce od roku 1916 ve vídeňském žaláři, ač syn Jan sloužil za okolností pochopitelně týravých jako rakouský důstojník: paní Masaryková neklesla na mysli. Vojáci prohledali její byt, knihovna byla konfiskována, dům hlídán detektivy a špicly, ona sama byla týrána výslechy vojenských auditorů, přesto ukazovala vždy tvář klidnou a říkala s úsměvnou resignací těm, kdo ji chtěli těšit:

„Nic, to je zase *naše* válka."

Teprve rok 1918 ji zlomil. Zhoršil srdeční vadu její a položil mrak na její mysl. Dostavila se těžká

melancholie, v níž ji přepadaly úzkosti z věcí, jichž by si nebyla jindy všímala. Úzkosti neopustily ji, ani když se president vrátil do vlasti a rozvinul svou práci na hradě. Nemoc vybuchla, když jsme v květnu roku 1918 o divadelních slavnostech jásali v Praze. Od převratu žila občas s rodinou na hradě nebo v Lánech, občas uchylovala se sama do sanatoria ve Veleslavíně, neboť ruch hradu a Lán jí nesvědčil. Byla by se ráda vpravila do nového života, aby mohla být spolupracovnicí mužovou, ale síly na to jí už nestačily. Toužila často vrátit se do soukromého bytu předválečného v Kounicově ulici v Praze-IV. Když to však možno nebylo, nalézala klid aspoň ve Veleslavíně. Zemřela dne 13. května 1923 na Lánech. Narodila se dne 20. listopadu roku 1850, dožila se tedy bezmála sedmdesátitří let a z nich přes čtyřicet let prožila v Čechách.

Postavou byla štíhlá, vznosná, elegantní dáma typu anglosaského, očí šedomodrých a bohatých plavých vlasů.

Pod záštitou této vzácné paní byl rodinný život u Masaryků milý, usměvavý, duchovní. Ať přicházela návštěva sebe vítanější, nebyl příchod její provázen nikdy výkřiky, převrhováním židlí, objímáním a líbáním. Prostě: „Vítáme Vás", říkala paní i profesor a ostatek dopověděl úsměv buď vlídný nebo radostný. A hovor se zatočil hned k věci, nemluvilo se o počasí a podobných banálnostech, o šití, vaření a povaze služek.

Profesor Masaryk byl také knězem domácnosti. Chodil si odpoledne do kavárny prohlédnout noviny, zejména když byl poslancem, večer buď pracoval nebo se obíral dětmi. Tělesné osvěžení vyhledával na dlouhých procházkách (v letech osmdesátých byl členem „Nedělního procházkového klubu" s dr. Kaizlem, inž. Kröschlem, dr. Záhořem, V. V. Zeleným a j.) cvičil v Sokole, jezdíval na kole (než se Praha probudila, byl už nazpět třeba z Mělníku) a o prázdninách dovedl vycházet z Bystřičky do lesů

na medvědy. Pěstovat zdraví těla pokládal za stejnou potřebu jako pěstovat zdraví duše.

Zařízení a ducha domácího života, zdá se, profesor Masaryk přejímal co nejvíc od své ženy. To se týkalo především zařízení bytu. Aby nebylo přepychu v nábytku a tretek, neboť čím více potřeb bytových, tím spíše stává se žena otrokem jejich. Americké bylo dojista, že u Masaryků nikdy se nepřikrývali peřinami. Mně tu peřinu nemohl zapomenout. Ještě roku 1935 po své těžké nemoci vyprávěl o tom s velkým humorem společnosti na Lánech, jak mě jednou přišel navštívit časně ráno — bylo to ve dnech, kdy se rozhodl pro abstinentismus a přišel se podívat, odevzdal-li mi veřejný posluha zbytek zásob vína z Masarykova sklepa — do mládeneckého bytu na Král. Vinohradech a našel mě pod ohromnou, červeně pruhovanou duchnou, kterou jsem si přivezl z Brumovic od maminky. Nemohl to pochopit, že mladý vzdělaný člověk spí pod peřinou. Vysvětlení moje bylo ovšem jednoduché: Neměl jsem na to, abych místo darované duchny koupil přikrývku.

Ostatně k tomu Masarykovu abstinentství se pojí ještě jedna historka humorná. Poslal tehdy část svých vinných zásob mně a část příteli Hanuši Schwaigrovi. U mně pochodil, u Schwaigra ne.

Schwaigr totiž láhve s vínem obratem vrátil a připsal k nim cedulíčku:

„Milý Tomáši. Já už taky nemožu! Tvůj Hanuš."

Co jinak se po americku Masarykovi líbilo stran obcování s lidmi, to je zhrnuto ve fingovaném dopise z Bostonu v prvém čísle prvého ročníku *Naší doby* z roku 1893. Tento dopis psal Masaryk z popudu paní Masarykové a jak vím, společně s ní. Jsou v něm uloženy zkušenosti její i jeho dojmy z první návštěvy Ameriky. Dopis (datován je „Boston, počátkem října 1893") cituji úmyslně celý, ač mi jde hlavně o to, co se Masarykovi líbilo na americkém poměru muže k ženě a naopak. Praví se v něm:

„Přijel jsem do Ameriky na výstavu studovat bavlnářství, stroje na obrábění a zpracování bavlny. Snad v nejskrytějším nitru nalezl bych důvod poněkud jiný — užíti příležitosti, přeplaviti se mořem a viděti svět nový; neboť o pokrocích svého strojnictví z odborných listův a jinými zprávami a zkušenostmi jsem vlastně poučen dostatek. Veliké výstavy mají snad vůbec větší význam pro osobní sblížení různých lidí, mají význam obchodní — ostatně nepopírám významu pro pokrok práce a vynalézavosti vůbec.

Přijel jsem tedy jako přijeli jiní. Prvý dojem: nedojem. Viděl jsem všude soustavnější, důslednější, vydatnější využitkování moderní techniky, ale bylo mi všecko jako by známé alespoň v zárodcích. Ve Vídni viděl jsem to, v Berlíně ono, v Paříži a dokonce i v Londýně i ono, — Amerika — míním Spojené Státy — je tak veliká, že mimoděk jsem k nim přirovnával Evropu (západní) celou. Pravím, že neměl jsem dojmu zvláštního. A skutečně bylo mi, jako bych byl ve velikém fysikálním institutě — ale nepřekvapovalo mne nic. Hned v New Yorku na př. dráha na sloupech mně neimponovala; poštovní, telegrafní zařízení, zařízení větších bankovních ústavův atd. — to všecko — ačkoli to bylo dokonalejší než u nás — mnohem dokonalejší — přijímal jsem, jako by se to rozumělo samo sebou. Pozoroval jsem pouze rozdíl stupňový — ale něco podstatně nového, zvláštního v ničem jsem nenalézal. Řekl bych snad mnoho, kdybych pověděl, že jsem brzy pociťoval zklamání —, ale něco podobného to bylo.

Avšak to byly pocity jen prvých dnů po příjezdě. Možná, že při tom působila i únava z plavby. Znenáhla rodily se mi myšlenky jiné. Ta soustavnost, důslednost a vydatnost, kterými moderní technika všude se jevila využitkovaná a která se mi napřed

zdála tak nepochopitelnou, počala mi imponovat. Za těmi stroji počínal jsem viděti lidi, strojů těch užívající, počínal jsem chápati celé to ovzduší společenské, z něhož takového strojařství se vyvinulo. Od strojů přešel jsem mimoděk sám od sebe k lidem, k společnosti, k Američanům, k „Americe". Počal jsem přemýšleti a pozorovati, co to je „Amerika?"

Neosobuji si odpověděti k této otázce cele; ale částečně odpověď bude dána, vyložím-li, jak umím, co mne nejvíce zarazilo. A zarazilo mne nejvíce, nač doma nejméně jsem myslíval.

Myšlénky o americkém duchu společenském nedaly mi pokoje, i když jsem chodil Edisonovým carstvím. (Čtenář jistě se již dověděl, že stroje ženou se na výstavišti elektřinou.) Dokonce pak neměl jsem klidu, když jsem náhodou upozorněn byl na nedaleké město Oberlin, kde prý bych poznati mohl, co je Amerika.

Oberlin je neveliké město a má jméno po znamenitém pastorovi elsasském. Již jméno to dalo mi přemýšleti. Zazdálo se mi totiž, když jsem po příchodu do Ameriky chodil Newyorskými ulicemi, že ti Američané jsou beze vší poesie: „6. avenue, 13. ulice," Nemohl jsem si nijak na to zvyknouti a nelíbilo se mi to; „ulice Palackého, Komenského" — to přece

zní jinak, není to tak obchodně suchopárné a lépe se to pamatuje. Avšak úsudek tento jsem odložil, když jsem poznal, že celá města nosí název po osobách historických; řekl jsem si, že člověk v cizině velmi snadno utkvívá na vnějších maličkostech, nerozhodujících o pravém charakteru země a národa.

V Oberlině tedy, abych se vrátil k věci, slyšel jsem především, že město v samých počátcích poskytovalo přístřeší otrokům uprchlíkům; ukazovaly se mi domy, kde nejvíce otroků se před slidiči zachránilo. Celé město, všecko měšťanstvo bylo pro zrušení otroctví v době, kdy vůkol otrokáři všemi silami protiotrokářskému ruchu se vzpírali. Oberlin tehdy vůkol byl nenáviděn a každý Oberliňan musil se míti poroval osvobození ženského pohlaví; v Oberlině nosti i životem.

Zároveň s hnutím protiotrokářským Oberlin podna pozoru; nejeden zaplatil prý svou lásku k volnejdříve do všech škol ženy měly přístup. Nyní ženy studují na zdejší akademii na všech fakultách, i na theologické, a navštěvují přednášky zároveň se studenty mužskými. Poznal jsem na př. studenty manžele — muž navštěvuje přednášky filosofické, žena právnické. Ano —, postavení ženy mne tu nejvíce zarazilo. A jak by nemělo zaraziti nás Čechy!

Na západě v městech na trh vidíš choditi a kupovati muže, ženy jen po různu a výjimkou; muž nosí plné koše zeleniny a potravin. Vidíš to ovšem i na východě, třeba i v Novém Yorce. Všude muž — mluvím o Američanech a americky žijících Evropanech — ráno rozdělává oheň na ohništi, ne žena. V Novém Yorce — v předměstí — doktor (medik) ždímá prádlo, jež žena vypírá. Otec nosí malé dítě, když v neděli rodina se vrací z procházky. I v dobrých, zámožných rodinách, kde nemají sluhy zvláštního, hlava rodiny cídí si boty, služka, natož žena, práce takové je naprosto zbavena.

To že není nic zvláštního? U nás všechny takové úlohy ponechány jsou ženě; obzvláště pak muž z „lepší“ společenské třídy práce takové by se nechytil. Aby tak na př. advokát pan dr. Slovo nebo profesor pan dr. Seno po ulici nesl svého jedináčka — dělník tak ještě učiní, ale „pán“, kam by to hledělo? Vždyť paní profesorová by se za to musila styděti — služka-otrok, musí i tuto službu vykonávati.

Slyšel jsem tu, že prý ženy proto jsou více váženy, že je jich méně než v Evropě. Možná, že to je jedna z příčin, ale není hlavní. Neboť i na východě, kde právě dlím, v nejameričtější Americe, žena má po-

stavení docela jiné než u nás. Pokud dovedu pozorovati a souditi, ve všem vnucuje se mi myšlénka, že žena v Americe proto je volnější, že i muž je volnější; kde i muž není volný, není ani žena volná. A volnost pravá neznamená pouze volnost politickou, ale obecně společenskou; zde v Athénách Ameriky však nejlépe viděti, že taková volnost smýšlení možná je při velmi těsných formách společenského spolužití. Svoboda ženského pokolení znamená rozhodně vyšší kulturní vývoj, znamená vyšší mravní úroveň, znamená čistější poměr mezi mužem a ženou.

To vidíš ze všeho obcování obou pohlaví. Jak nenuceně baví se tu mladé dívky s mladými muži. Ovšem, mladý vzdělaný muž snáze se tu může baviti s dívkou nenuceně, protože dívka je vzdělaná jako on, že dívka má stejný všeobecný interes jako on! Dívka zdejší má zájem v politice, v otázkách náboženských, školských — zkrátka dívka vzdělaná má co mluviti s mladým mužem a proto ve společnosti neslyšíš toho prázdného mlácení, jehož my každý ve svých studentských letech jsme se dopouštěli. Až hanba je mi, vzpomenu-li na ty naše besedy a věnečky — co se tenkráte mluvilo, čemu jsme se smáli. Až hanba je mi, vzpomenu-li, jak „matinky“ očima přímo visely na nás, jak se zajímaly o naše studia

— kdy totiž vystudujeme a do jaké vstoupíme služby, a jak po celém městě z úst do úst jsme se dostali proto, že jsme se slečnou Růženou, Amálkou, Rosalií, Emilkou atd. o věnečku mlátili prázdnou slámu!

Američanka známého muže na ulici pozdravuje napřed. Bylo mi to s počátku divné, ale velmi brzy jsem si toho nevšímal. Žena má právo — vysvětlili mi — dáti takto na srozuměnou, koho si váží, s kým po případě nahodilou známost chce udržeti, s kým styků žádných míti nechce. Za to ženě ruka se tu nelíbá. U nás ženám i dívkám ruky a ručinky jen jen se líbají, a žena přece je — otrok. (Ostatně: nelíbá se u nás ruka i mužům od mužů?!) Otroku se lichotí, protože se ho využívá; tak otrokům a dělníkům dává se na místě větší mzdy kořalka, aby byli při dobré vůli a ochotněji — otročili. Všecka různost zdejších a našich poměrů jeví se mi teď v pozdravování. U nás i ženy pozdravují tím prázdným „má úcta“ — jak se mi teď tato dvě slova z úst našich žen protiví! Jak se mi protiví ten náš poměr k ženám, když žena muži vzdává — úctu, na místě, aby ho přivítala, anebo tak neb onak s Bohem mu dala! „Má úcta“ — znamená mi teď tolik, jako „vaše služka, vaše otrokyně, pane! (Dovolujeme si po-

známku, že tento rozhodně nevhodný způsob ženského pozdravu souvisí také s našimi nehotovými společenskými formami; v lidu toho není, jen v městech, ve společnosti t. zv. lepší, kterážto však společnost nemá posud žádných ustálených forem, nejen mravem ale i vkusem vytvořených. Pozn. redakce.)

Ještě dvou, tří pozorování nemohu smlčeti, tuším velmi charakteristických, ač právě na prvý pohled nad míru nepodobných.

Na plesu u nás dívky tanečnice čekají na tanečníky, jako na trhu hokynářky kupce. (Prosím za odpuštění, — ale v rychlosti nenapadá mi něžnější přirovnání, vždyť jen stěží potlačil jsem silnější.) Zde každá dívka na zábavu přichází s mladíkem, jenž odpověděn je za to, aby „neseděla"; mladík ten stará se o tanečníky pro svou přítelkyni a kdy toho je potřebí, tančí sám. Zdálo se mi, že takto taneční zábava je mnohem nenucenější. Než o tom již nechci mluviti, uvádím to, co po soudu mém mravní poměr muže a ženy, co postavení ženy charakterisuje, a trvám, že i tato maličkost pro poměr ten je významná.

„Stará panna" zde v Americe nepožívá té nevážnosti, jaké u nás. Zde mnohé dívky, jež snadně

mohly se i provdati, volí si stav nemanželský, a v stáří nikdo jimi nepohrdá, naopak mužové uctivě se k nim chovají, ceníce si službu, kterou svým učitelováním anebo jiným způsobem společnosti prokazují.

Nejvíce však charakterisuje postavení americké ženy fakt, že může veřejně studovati i bohosloví a že ženy dokonce zastávají úřad — kazatelský. Pravím, že tento fakt je nejvýznamnější, neboť předpokládám jako známé, že ženy zde se volí stejně jako mužové do školních rad, že mají v některých státech i volební právo politické (aktivní). V Evropě žena připuštěna záhy do klášterů, žena směla a smí u nás jako jeptiška utíkati světu, jako milosrdná sestra smí sloužiti, ale v křesťanském chrámě žena musí mlčeti. Jen na divadle u nás, v kusech z pohanského starověku, ženy obětují bohům v úřadě prorockém a kněžském. Zde v Americe, zejména v některých vyznáních (u kvakerů) žena i v chrámě muži na roveň je postavena. Z chrámu mohamedánského žena je téměř vyloučena, v křesťanském chrámě evropském musí mlčeti, zde i v chrámě má volnost slova.

Je to svět skutečně nový. Nerozumím mu docela, ale cítím, že je to nejen něco nového, ale i dobrého.

Nemyslím, že by t. zv. emancipace neměla i stinných stránek, ačkoli vyznati musím, že jsem nic urážlivého nepostřehl přes to, že jsem se po tom pídil. K nám, do našich českých poměrů hnutí americké nemůže se prostě přenésti již proto, že toho nikdo neučiní, ale dojista i u nás, jak se říkává, ženská otázka musí se řešiti. Tato fráze však, jak teď vidím a pochopuji, znamená, že všecka společnost, nejen žena ale i muž, musí se povznésti k větší volnosti přesvědčení a smýšlení, společnost musí se státi čistější, žena přestane muži být otrokyní — (kuchařkou, hospodyní, kojnou, odaliskou) — muž přestane ženě být pánem. Počínám poznávati, že společnost může se vyvinouti nad nynější formu rodiny, že monogamie nynější do slova je jen formou, t. j. pro forma, ale ve skutečnosti žije se v čirém mnohoženství.

Toho vyššího vývoje rodinného, a tudíž všespolečenského, zárodky viděti, cítiti v Americe mnohem více než v Evropě — toť zkušenost moje, již nad jiné ze svého tu pobytu si cením."

Nejedna věc z těchto amerických způsobů dávno před tímto dopisem byla u Masaryků již zavedena nebo do společnosti zaváděna. Přátelé dra Tomáše Masaryka vypsali, jak byla domácnost jeho zařízena ve Vídni a jak Masaryk o nedělních výletech do Prátru tlačíval kočárek. V Praze jsme mnozí byli svědky toho, když jsme přicházívali do domácnosti Masarykovy, že jsme ho zastali, jak vařil dítěti kašičku, nebo chovaje chlapečka na klíně, jak ho kašičkou krmil, jak dovedl děti dovedně zavinovat a převinovat. Paní Masaryková nesouhlasila, když se v hovoru vyzdvihovalo mateřství žen; pro ni bylo otcovství rovnocenné.

Dne 2. března roku 1890 musil jsem v pracovně delší dobu čekat, nežli profesor Masaryk přišel. Pozoroval jsem v bytě nepokoj a rozruch. Profesor Masaryk se omlouval, že rodinná událost přišla tak náhle, že nebylo kdy zavolat ani babičky, ani lékaře — obstaral to tedy sám. Byla to dceruška Eleanor,

Hanička, která se toho dne narodila a k velkému žalu rodičů zemřela 18. července téhož roku.

Jindy jsem zaklepal a vešel. Ejhle, jaký obrázek: universitní profesor dr. Masaryk ve své pracovně a Jenda tehdy asi čtyřletý seděl tatínkovi na zádech a pobízel ho bičíkem, aby jezdil co nejrychleji. Masaryk se usmál, sundal Jendu na podlahu a vypustil divokého jezdce z pracovny. Tak vida, pomyslel jsem si, všichni otcové jsou stejní! I universitní profesor musí s klukem lozit po zemi jako my ostatní, když synáček poručí. Stejnou zkušenost udělal jsem s profesorem Masarykem a našimi chlapci. Zastihl je jednou, jak jezdí ve světnici před mou pracovnou na houpacím koni.

„Jezdí dobře?" ptal se Masaryk.

„Nó, sedni si na něho, pojď!" — pan profesor poslechl, obkročil koně, čapačky se na něm pohupoval a pochvaloval si, jak je koník dobrý.

Jedna okolnost byla mi vždy zajímavá, když jsem viděl profesora Masaryka hrát si s dětmi: On se nikdy s dětmi nemazlil tou obvyklou dětskou řečí, které my obyčejně užíváme. Nesnižoval se k nim, mluvil s dětmi vždycky tak, jako s dospělými lidmi. Dětem to imponovalo a měly ho rády.

Svědectví o tom, jak své děti vychovával, jak se

jim věnoval a jaký na ně měl vliv, vydala roku 1930 jeho dcera Olga:

„Celou Masarykovou prací jsme my děti byly v ovzduší vysokých a čistých ideálů. Otec o nich mluvil. On nevěřil ve skrývání životních problémů před dětmi. Snad ani za našich skrovných poměrů to nešlo jinak, když mnozí vynikající lidé bývali s námi u stolu. A byl potom vždy hotov mluvit s námi otevřeně o všem, co takové rozhovory v nás probudily. Anebo nač nás upozornily knihy, škola, nebo přátelé. Toto stanovisko mi dalo vzácné přátelství s otcem. Měla jsem vždy pocit úplné volnosti a otevřenosti. I v pozdějších dobách, třeba za války, když jsem neměla u sebe matku, mohla jsem o všem mluvit s tatou. Ovšem, že prostě založení muže je zcela jiné než povaha ženy, a nesmí se tedy od otce žádat tatáž intuice jako od matky. Přesto Masaryk vždy projevoval mnoho citu a něžnosti ke svým drahým."

„Nesnese týrání zvířat. Pamatuji se, jak mi tata zkazil radost s milými užovkami. Ale zase měl pravdu. Bylo to na Žabárně na Valašsku roku 1905, kde je teď ozdravovna paní Charlotty G. Masarykové pro dívky, kterou tam otevřela YWCA. Zbořily starý dřevěný most přes řeku Bečvu a tam se našlo

hnízdo asi padesáti užovčích vajíček. Tak jsem si je dala za okno na sluníčko vylíhnout. Jak to bylo krásné, když začaly vystrkovat hlavičky s rozeklanými jazýčky! Jak byly tenouninké a graciósní. Okno jsem neprodyšně uzavřela a krmila je mlékem. Jednoho krásného dne tata potkal jednu užovičku na schodech! Bylo po radosti! Do Prahy si jich nesmím vzít. Tata se nezastavoval nad jejich krásou podle mých popisů. Věděl, že jsou užovky šťastnější ve vlastním elementu. Šups! s nimi do Žabárně!"

„A za války v Londýně! Bylo nám oběma přece jen smutno. Ale radost se všude najde. Dostala jsem v koleji (Westfield College, London University), krásné kotě perské stříbromodré angory. Jednou jsem našla v tatově ložnici na posteli přivázaný červený papírek na delším provázku. No a tak si náš tata hrál. Ovšem — jen když ho nikdo neviděl! Jako malé dítě směla jsem si hrát celý den v knihovně. I on si často na chvilku se mnou hrával. Jak ráda si vzpomenu na své první projížďky na ohromných svazcích Aristotela! Tata byl veselý koník. Anebo nás nosil na rozevřeném Aristotelovi. To že se tak nepokazí, jako když se tahá po zemi. Vůbec tata nám byl „vzorným vzorem". Svou pořádností, čistotou a opatrností. Ale stejně přirozeným pravidlem

mi bylo nikdy nezačínat na tatu mluvit, když byl uprostřed věty, kterou četl, nebo psal. Postavila jsem se k jeho velikému psacímu stolu a čekala, až zvedl oči s papíru. Velkou atrakcí — pro mne i staršího bratra Jendu — byl otvor vylomeného čtverečku v parketové mosaice. Do té „jamky" jsme házeli kuličky a fazole. Často jsem si tak hrávala hodiny na této podlaze tátovy knihovny, zatím co starší sourozenci byli ve škole. Tata si občas kloubem ukazováčku taky přistrčil nějakou kuličku nebo fazoli. Docela jako profesionál! No vždyť on to dobře uměl ze své moravské vesnice! A jak mi tata někdy vypravoval své vlastní pohádky! Nebyla v nich sice veliká rozmanitost, toho jsem si všimla. Ale bylo to vždy pro mne pravé počastování! Petr Vousáč byla ta jeho obvyklá. Ale už ani tata ani já si nepamatujeme, proč vlastně ten Petr Vousáč měl tak strašně dlouhý vous!"

Na návštěvy u profesora Masaryka nejvřeleji vzpomínají bývalí jeho posluchači zejména z let osmdesátých a devadesátých. Bylo to také něco nového. Profesor Masaryk nebyl spokojen se zařízením našich universit, zvláště s přednáškami na filosofické fakultě. Na universitě se vlastně jen přednáší, říkal, a to je pro vědeckou práci málo. Je to tradice z doby, kdy profesor nepsal knih a žák si také nic nezapisoval. Učení dálo se živým slovem, všechno ústně. Co se student nedověděl od profesora, nedověděl se nikde jinde. Za dnešních časů je nepotřebné v mnohých oborech přednášet, raději dát posluchači do rukou knihu. Zavedly se pro vědeckou práci semináře, jsou však chatrně vybaveny bibliotékou, časopisy i místnostmi. Proto si profesor Masaryk zval vybranější posluchače k sobě, v pátek na čaj. Disputovalo se, doporučovaly se knihy, přetřásaly se časové problémy. Byla to práce vážná i zároveň zábava. Není vhodnějšího prostředku, aby

žáci pochopili učitele a učitel žáky. Na tyto návštěvy mají bývalí posluchači milé vzpomínky proto, že poznali profesora Masaryka mimo školní lavice. On nebyl pedant, nezmrazoval kantorsky jejich mládí a jejich čtveráctví, neposmíval se naivní upřímné nevědomosti, nazýval často své posluchače kolegy. Nade všecko připomínají si, jak se profesor Masaryk uměl smát. Však z jedné takové návštěvy u Masaryků datuje se přátelství mezi presidentem Masarykem a presidentem Benešem.

Na takových čajích probíraly se také tak zvané choulostivé otázky mravní a pohlavní, lásky studentské, čistota manželství a podobně. To všechno bez pruderie, otevřeně a mužně, neboť nevinnost u dívek i hochů „stává se opravdu ctností tou měrou, jakou ubývá nevědomostí.“ Bývala přítomna i paní Masaryková a zúčastnila se všech těchto hovorů. V tomto ovzduší vznikaly nepochybně u profesora Masaryka pohnutky k jeho spisům proti chorobám našeho věku. Potíral dekadenci jako titanismus, doporučoval pohlavní čistotu (jednoženství) jako abstinentství. Člověk nemá hráti úlohu Satana ani v poesii, ani v životě. Profesor Masaryk učil posluchače vžímat si lidí nepatrných a nestydět se za drobnou práci.

Jako se nikdy nevyslovoval otevřeně o svém manželství a o svých citech a jako se s nimi schovával, tak se schovával před slavnostními projevy, okázalostmi a společenskými obřady. Paní Masaryková to řekla ženám, když ji přišly do sanatoria veleslavínského pozdravit jako ženu presidentovu: „Můj muž je muž práce a nežádá oslavy."

Zkušenosti všech jeho pozorovatelů to vše dosvědčí. O ustavujícím sjezdu české strany lidové (realistické) dne 31. března roku 1900 dr. František Veselý pozdravil přípitkem při obědě profesora Masaryka, jenž toho měsíce právě dovršil padesátku svých let. Profesor Masaryk se omluvil, že na přípitek neodpoví, protože ve svém životě ještě nikdy přípitku nepronesl. Odpoví svým referátem odpoledním, to jest prací. Což se také stalo.

Na svůj zevnějšek profesor Masaryk dosti často zapomínal. Ve *Světové revoluci* učinil zmínku, že mu vojáci vytýkali cosi jako nedostatek represen-

tace. To znamená, jak vím od legionářů, že naléhali na profesora Masaryka, aby si opatřil nové šaty. Karel Horký v Americe dělal si úštěpky z Masarykova pomačkaného „socialistického“ širáku. Bylo i pro mne překvapením, když jsem v květnu roku 1919 zastihl presidenta Masaryka na večerní návštěvě u J. S. Machara a poznal jsem na něm ty šaty, ve kterých chodíval před válkou z jara roku 1914 do redakce *Času*. Ostatně ty šaty měl na sobě ještě roku 1920, když byl v létě u nás v Hostišově na návštěvě. Zdálo se mi ovšem, že jsou ještě docela pěkné. Neboť T. G. Masaryka šaty neozdobovaly, on ozdoboval šaty.

Nesmírnou prostotou působila vždy Masarykova pracovna. Býval to pokaždé největší pokoj v bytě, neboť šlo o dílnu pracovní, v níž největší část místa zabírala knihovna a registratura. Všechno z měkkého dřeva do hněda napuštěného. Při zdích regály s knihami, vedle nich regály s přihrádkami jako v knihkupeckém nebo kupeckém krámě. Z těchto regálů dvě křídla běžela do pokoje a mezi nimi byla ulička. Při okně, kde s levé strany padalo světlo oknem na prostranný měkký stůl, potažený voskovým plátnem, stála petrolejová bleskovka. Ani nevím, měl-li kdy profesor Masaryk až do války lampu elektrickou.

V pracovně bylo obrazů a soch málo. Poprsí Sokratovo a před stolem socha staršího Slováka v haleně někde od Velké. „Slovácký filosof" říkal mu profesor Masaryk. Mimo to staré rytiny jednoho nebo dvou filosofů. V pokoji prosté židle a otoman, přehozený medvědí kůží. Byl to medvěd, kterého profesor Masaryk sám zastřelil. Za psacím stolem sedával Masaryk na otáčivé židli s lenochem. Zdálo by se, že tato pracovna snad byla hluchá nebo pošmourná při té vnější prostotě. Ne, byl to úsměv, upřímné slovo, sluneční paprsek a vůně vzduchu, co ji naplňovalo. Ty knihkupecké regály stěhovaly se s presidentem i na hrad, také ten prostranný měkký stůl.

Nekouřil a nepil od roku 1888, kdy po druhé se vrátil z Ruska od Lva Nikolajeviče Tolstého. Už jsem řekl a je známo, jak se s ním Masaryk neshodoval v názorech náboženských a politických. Ale Tolstého oproštění mělo na něho trvalý vliv a zůstal mu věren na vždy. Alkohol nepřekročil práh jeho rodiny. Také ne tabák. Kdykoliv paní Masaryková viděla mou viržinkami zakouřenou pracovnu, říkala mi s úsměvem, ale karatelsky: „Vždyť si zakouříte mozek." A paní Herbenové nikdy neodpustila, že po obědě a po večeři kouří. O vegetariánství se po-

kusil, ale brzy je zavrhl. Kdykoli jsem byl v letech devadesátých u Masaryků na obědě nebo na večeři, když jsem si přicházel pro informace politické nebo pro pokyny žurnalistické, vždy bývalo maso na stole. Ovšem strava byla vždy prajednoduchá. Jedenkrát si profesor Masaryk stýskal, že ho jídlo obtěžuje ztrátou drahocenného času. Doktoři a chemikové měli by už vymyslit nějakou náhražku za jídlo, nějakou tabletku, kterou by člověk ráno spolkl a měl by na celý den pokoj. Jindy pravil, že je mu více méně lhostejno, co jí. Jí jen tolik, aby se duše s tělem udržely pohromadě. Po jídle málo kdy pil i vodu. Náhradu nalézal v tom, že na konci jídla pojídal hodný talíř kompotu. A přece potřeboval alkoholu. Míval jednou i dvakrát do roka něco jako chřipku. Kdykoliv pozoroval, že začíná být nesvůj a že se o něho pokouší horečka, předpisoval si v lékárně skleničku koňaku. Pravidelně s prospěchem. Také v čas těžké nemoci roku 1921 předepsali mu lékaři pít šampaňské, aby krev prudčeji proudila; bylo nebezpečí trombosy. Ale jednu slabůstku si president sám vytýkal jako „neřest"; pil rád mnoho čaje nebo černé kávy.

S presidenstvím přišel i nový způsob života presidenta Masaryka, způsob vnější okázalosti a obřadnosti a občas slavnostních projevů, hostin a podobně. Je však potřebí připomenouti si, co president ve *Světové revoluci* o sobě napsal:

„Při vší politické energii smím s dobrým svědomím povědět, že jsem bez zavolání nikdy na venek nevystupoval a že jsem na očích lidí být nikdy nechtíval. Na příklad boj o Rukopisy — byl jsem do něho požádán a vnucen; Hilsneriáda — byl jsem přímo provokován; spory o proces záhřebský s Friedjungem a s Aehrenthalem — moji chorvatští žáci mne přímo z Prahy vytáhli atd. Také moje literární práce jsou do značné míry odpověďmi na kladené a vnucované problémy. Je ohromná pravda v rčení: bene vixit, qui bene latuit (dobře žil, kdo se dobře skrýval). To neplatí jen pro mnichy, ale platí i pro politiky. Je-li dovoleno přirovnávat malé věci k velkým: bůh řídí vesmír, a nikdo ho nevidí, nikdy

se neukazuje a jistě se netěší z chvalozpěvů kněží. A druhé pravidlo: nechtít být vždy prvým, stačí být druhým, třetím. Ani tomu mnohý nerozumí. Jsem velmi rozhodný individualista, ale vím, že nejsem sám a že žiju nejen ssebou, nýbrž životem a prací předchůdců o vrstevníků. Praktik, politik pozorující přesvědčí se, že je pod sluncem nového málo a že svého nového přináší maličko; mimo to v politice nesmíme myslit jen na organisování, vedení a tvoření, nýbrž také na souřadnost, součinnost a kázeň. Snad každý člověk chce být nějakým tím Napoleoníčkem, ale stejně normální člověk poslouchá a poslouchá rád."

Mnozí, kteří jsme znali nechuť T. G. Masaryka k okázalostem, obávali jsme se před návratem jeho do vlasti dne 21. prosince 1918, že president Masaryk, aby se vyhnul slavnostnímu uvítání, přijede v noci do Prahy, nebo incognito, a že se jednoho dne objeví v ranních listech zpráva: „President včera přijel do Prahy a ubytoval se na hradě." Proto mezi jiným byl mu poslán naproti Jaroslav Kvapil do Paříže, aby mu připomenul, že Praha ho chce vidět, že národ toužebně ho vyhlídá do země a že nás nesmí zarmoutit nějakým postranním příjezdem. President mu řekl:

„Já vím. To patří k našemu řemeslu.“

A přijel do Prahy po poledni, nepronesl však jediné nastudované řeči.

Byly potom všelijaké obřadnosti, jimž se Masaryk jako president musil podrobovat chtě nechtě. Vyžadovaly toho styky se zástupci cizích států i styky s domácím občanstvem. Kdo si myslí, že ten ceremoniel je nedemokratický, zapomíná, že žijeme uprostřed Evropy a ne na osamělém ostrově v moři. Ale jak president uměl využívat těchto obřadů, na příklad obvyklých čajových, odpoledních nebo zahradních zábav! Vyřizoval na nich mnoho věcí v hovorech s pozvanými hosty a ušetřil mnoho času, jehož by soukromé audience vyžadovaly. Pro presidenta bývaly to spíše chvíle práce a napjetí ducha nežli chvíle zábavy. Obecenstvo s úžasem pozorovalo s kolika osobnostmi na takovém čaji president mluví, kolik lidí mu bývá představeno. Byl to pořád týž pohyb a ruch, pořád týž chvat do předu, jejž projevoval ve svém předpresidentském životě.

Rozumí se, že úspěch ho ani nezkazil, ani neoslabil jeho záliby v prostotě. Jeho styk s veřejností je obecně znám. Okouzloval nás domácí. Imponoval lidem zahraničním. Pozorovali jsme, jaké vážnosti se těšil, když navštívil na podzim roku 1923 Paříž,

Brusel a Londýn. Viděli jsme, jaká účast celého světa doprovázela jeho rozhodnutí vzdáti se stolce presidentského v prosinci roku 1935. Nikde se neučil na presidenta. Přednášíval u Helmů, v Typografické besedě, ve venkovských hospodách, — a přece jakým byl důstojným představitelem státu! Bývali jsme uneseni jeho vzácným zjevem, jenž z něho dělal presidenta každým coulem. Bylo to dílo přirozeného citu, vkusu a jeho celé harmonické bytosti.

Vzácný a krásný byl život u Masaryků do války. Nemohlo být jinak, kde otec i matka rodiny dýchali čistotu, prostotu a vzneseného ducha nad domácím krbem. Jejich rodina i byt měl duši. Není radostí ve věcech, nýbrž v našich srdcích. Dobro je stejně nakažlivé, jako zlo a proto rodičovský příklad byl dětem nejen náboženskou, nýbrž i společenskou výchovou, proto příklad manželů Masarykových měl vliv i za hranicemi rodiny.

To všechno bylo přerušeno válkou. Rodina se roku 1914 rozešla, aby se už nikdy nesešla v plném počtu. Jak mocně po své rodině Masaryk za války toužil, je dokladů několik. Nejen, že psal roku 1915 o smrti Herbertově domů ze Švýcar, že kudy chodí, tudy volá „Herberte! Herbertku!" a kudy chodí, že pláče a žaluje švýcarským horám ... Také dr. Edvard Beneš zaznamenal ve svých válečných pamětech, že i profesor Masaryk měl za války chvíle, kdy se o něho pokoušela malomyslnost. Kdo čte po-

zorně, co Masaryk řekl dr. Benešovi v Anglii, najde hluboko pod slovy revolucionářovými stesk po rodině: „Napadá mi často, když vše uvážím, neměl-li bych se vrátit domů. Kdybychom to (revoluci) měli prohrát a naši doma se k ničemu nevzchopili, snad by to bylo to nejlepší. Mne by ovšem pověsili, viděl bych však ještě jednou ženu, o níž se obávám, že se nedočká konce války, a Alici by už snad dali pokoj. Našimi doma by to všemi otřáslo a šli by jistě proti Vídni."

Ani po válce nebylo presidentovi Masarykovi přáno rodinné štěstí. Když paní Charlie Masaryková zemřela a děti se rozešly po svém povolání, president Masaryk takořka osiřel. Alice dala přednost práci veřejné před starostí o Masarykův domov a byla úplně absorbována rozsáhlou prací v Červeném kříži, syn Jan objevoval se až do nemoci v roce 1935 u otce jen při zvláštních příležitostech a po Masarykově abdikaci musel opět odjet do ciziny za svým povoláním. Dcera Olga provdala se do Švýcar. Děti i vnuci shromažďují se kolem dědečka-presidenta jen jako o svátcích: dvě dcery po Herbertovi v Praze a dva hošíci Olgini, kteří budou švýcarskými občany. Jméno Masaryk nepochybně vymře.

President Masaryk, který by byl zasluhoval ve svém stáří, aby byl obklíčen nejšťastnějším rodinným životem a obsypán květy a zelenými ratolestmi, vedl a vede od návratu do vlasti život v pravdě osamělý a smutný. Když vyplnil své povinnosti úřední, pohyboval se v bytě svém sám. Osvěžením bývala mu mezi prací vyjížďka na koni. Po večeři zasedal k témuž psacímu stolu, u něhož ve dne vyřizoval státní akta a četl knihy domácí i cizojazyčné, neboť chtěl být ve všem orientován a u tohoto stolu pracoval na svých spisech. Jen když byl v Lánech nebo Topolčiankách, nalézal trochu zábavy ve společnosti pozvaných hostí. V Lánech mu hrob paní Charlotty připomíná bývalé rodinné štěstí. Zaznamenal dvakrát její jméno ve *Světové revoluci*. Když vypravuje o odjezdu z Ameriky, praví: „Milou náhodou jsem vyplul (z Ameriky 1918) v den ženiných narozenin; slavili jsme je s naší Olgou potichu, obvyklým počtem růží a vzpomínkami — vzpomínkami ne,

myšlení a cítění dvou sobě blízkých duší, když jsou prostorem odloučeny, je něco jiného, než vzpomínání . . .“ Žádná slovní definice by nevystihla, co o hloubce a kráse svého manželství zahalil zde Masaryk do tří teček. A co vše připomíná mu nyní ten prostý hrob na lánském hřbitůvku.

Jan Herben MASARYKŮV RODINNÝ ŽIVOT

vytiskla v obálce Frant. Muziky Akciová moravská knihtiskárna Polygrafie v Brně, nákladem Fr. Borového v Praze 1936

5. vydání